

híveinek vallják magukat. A szót még Guillaume Apollinaire alkotta 1917-ben. Már a *dadaizmus*ban egy kísérteties, ismeretlen alvilágnak fölismerése dadogott. (Valóban dadogott!) A programot azonban — *Manifeste surréaliste* címmel — csak 1924-ben írta meg André Breton. Céljuk: *expression pure*; folyóiratuk a *Révolution Surréaliste*, amely a tudatalatti életérzéseket akarja fölszínre hozni. (Mi ezen már régen túl vagyunk, A d y óta.) Állítólag van már szürrealista film, sőt szürrealista zene is. Mesterüknek és ősüknek Picasso-t vallják. A németek között a leghíresebb kétségtelenül Kandinsky, aki a háború előtt nagy botrányt okozott, ma pedig a drezdai művészeti akadémián tanár. A tanítványait bizonyára nem absztrakt művészetre tanítja . . .

Minthogy eredményekre még nem tud rámutatni, kénytelen azt mondani Roh dr., hogy a mozgalom még nincs „elintézve”. Ha más nem marad utánuk: az átmeneti korra *jellemző* alkotásaik vannak.

Egyelőre még az a helyzet tehát, hogy Marées glorie-ját nem kell féltetni az absztraktistáktól.

(München.)

Édes Gergely.

AZ ALFÖLDI KÉRDÉS.

Klebelberg Kuno grófnak a Pesti Napló jan. 5.-i számában megjelent vezércikéből közöljük az alábbiakat.

Vásáry István, Debrecen fiatal polgármestere, igen figyelemreméltóan nyilatkozott: vallomást tett *Nagy-Debrecen* gondolata mellett. Már megelőzőleg mi a másik tiszai nagy metropolisban *Nagy-Szeged* zászlajával mentünk a törvényhatósági választásokba. Vagy másfél éve annak, hogy e lap hasábjain megjelent *Nagy-Szeged és Nagy-Debrecen* című vezércikkem, mely akkor sok vitára adott alkalmat. De az eszme, amint látszik, mégis termékeny talajra hullt, mert Budapest után két legnagyobb városunk polgármestere — Somogyi Szilveszter Szegeden és Vásáry István Debrecenben — teljes tudatában vannak annak, hogy itt nemcsak az ország második és harmadik városának továbbfejlesztéséről, valamely lokális vagy legfeljebb regionális célról van szó, hanem általános nagy nemzeti érdekről. A modern Budapestet voltaképpen két ember alkotta meg: József nádor a hivatalos apparátus segítségével és Széchenyi István társadalmi és közgazdasági elgondolásával. A löversenyek és a Nemzeti Kaszinó nélkül a történelmi családok nem költöztek volna fel téli időre Budapestre, az Akadémia nélkül pedig a politikai főváros nem lehetett volna egyben szellemi gócpont is. Budát Pesttel a Lánchíddal egy várossá kellett összekötni; a dunagőzhajózási szabályozás, meg a vasúti építési tervek érlelték a közgazdasági gócpont koncepcióját.

De Széchenyi gondolatának szerves továbbfejlesztése lenne-e most már az, ha nem érnénk be azzal, hogy a nyolc és fél millió lakossal bíró országnak 1,300.000 népességű központja van és az extenzív fejlődést tovább hajszolva, elérnénk a kétmillió közelében oda, ahol most Bécs van és ami annyi belső elmentétnek szülőoka szomszédjainknál?

Mi hozza létre az ilyen extenzív fejlődést?

A középosztálynál az, hogy mindenki budapesti főiskolákra tódul, itt beleszokol a nagyvárosi élet kellemességeibe és így unalmassá válik számára az

élet kisvárosainkban, melyeknek fejletlensége vigasztalan.

A vidéki egyetemeknek nemcsak kultúrpolitikai a szerepe, hanem van ennek igen fontos népesedési jelentősége is a budapesti főiskolák lecsapolása és e révén megakadályozása annak, hogy a vidéki intelligencia fiai Budapesten ragadjanak.

A tömegeknél pedig az extenzív fejlődés oka az, hogy ha nagy közmunkák folynak Budapesten, különösen olyanok, amelyek nehéz testi munkával vannak egybekötve, akkor a budapesti munkátlanak rezervoárja megcsappan és a munkaalkalom hírére ideözönlik a falu és a kisváros munkás népe. Az ilyen eleinte ideiglenesnek gondolt felköltözés hamar megy, de a visszaköltözés a faluba már nem olyan egyszerű, mert sok mindenről le kell mondani, amire a fővárosban pár hét alatt vajmi könnyen rákap az ember. Ezért okozott akkora rémületet vidéki barátainál az a hír, hogy Budapesten 50—60 millió pengővel nem is egy, hanem két híd épül ugyanakkor, mikor a vidéki városokban a közmunkák megcsappantak. Az aggodalmak persze lecsillapodtak, mikor közismert lett a kereskedelmi miniszternek terve, hogy csak előkészületről, műszaki tervek pályázatáról és nem kivitelezésről van szó.

Budapest fejlődése egészen más téren van, ott, ahol ujabbban valóban nagy ügyességgel és szép sikerrel az idegenforgalmat igyekeznek fejleszteni. Ha a *fürdőváros* koncepciója megvalósul és a budai oldalon is kényelmes hotelek hosszú sora épül, akkor talán a magyar vidékről is nem külföldi fürdőkre mennek az emberek, hanem ellepik majd nagyszerű budai vizeinket. Művészeti, főleg zenei életünk fejlesztése, a Margit-szigeten majdan nyári opera és hasonló dolgok megvalósítása vihetnek bennünket előre, míg az csak bajt okozhat, ha a főváros körül mindig széles övezetben elővárosok keletkeznek, nyomortanyákkal és azokban a nyomorgó családok sok ezrével. Még eddig minden forradalom az ilyen kül- és elővárosokból és azok lakosságának szükségszerű elégedetlenségéből robbant.

*

Amint a kiegyezés kora megnövelte Budapestet, úgy kell most az *újjáépítés korának* életképes vidéki metropolisokat fejleszteni. Főleg az Alföldön volt ilyenre szükség, amelynek elmaradottsága megdöbbentő volt. Most e részben nem volt szabad időt veszíteni. Hiszen elvesztettük Erdélyt és a Felvidéket, ahonnét a magyar intelligencia annyi értékes elemet kapott. Nem egy mélyebben gondolkodó barátom figyelmeztetett különösen kultuszminiszterségem elején arra a veszedelemre, hogy majd ha az erdélyi és a felvidéki elemek idejövetele kezd elmaradozni, akkor mindig szegényebbé és szegényebbé válik utánpótlás hiányában szellemi életünk. És amikor kiemelték Erdélynek és a Felvidéknek ezt a kulturális jelentőségét, kivétel nélkül mindig hozzátették, hogy az Alföld nem lesz képes írók és tudósok kitermelése terén ezeket a területi veszteségeinket pótolni. Ahol a képzelet dolgozik, a költőnél és a művésznél, nem kedvezőtlen talaj az alföldi róna, de az aggodalmaskodók szerint az írókkal, a tudósokkal, az adminisztrátorokkal, az organizátorokkal már baj lesz. Hát nem! Mert amiként az egész magyar kérdéssel szemben a nemzet odakiáltotta a „nem, nem soha!”, úgy minden egyes részletnehézségeinkre is kicsiny „nem, nem soha!”-kal kell válaszolni és mindenáron meg kell kísérelni az or-

szágnak a megcsonkítás után legfontosabb részén, a nagy magyar Alföldön hatalmas kulturális fejlődés felidézését. Ebben az elgondolásban született meg a debreceni és a szegedi egyetemi gondolat ápolása. Korábban, ha egy-egy közösségben több középfokú iskola létesült, a lokálpatriotizmus már azzal áltatta magát, hogy nagy iskolavárosról van szó. Egyetem nélkül mindez izolált szervezet, amelyből nagyobb kulturális erő nem sugárzik szét. Most Szeged és Debrecen középfokú iskoláinak nagyszámú tanári kara mintegy lelki gócpontot kapott az egyetemben, amely lüktető életet vitt bele ennek a két városnak a kultúrájába.

Az Alföldnek ezt a nagy ébresztését nemcsak nagy gócpontok létesítésével, hanem egy általánosító akcióval, a falusi és tanyai iskolák szervezésével igyekeztünk e nagy terület minden egyes sejtjébe elvinni. A XIX-ik századnak a törekvése, hogy gimnáziumokkal rakjuk meg az Alföldet, nem vált termékennyé. Xenophon és Tacitus és ami ezzel jár, a műveltségnek humanisztikus beállítása nem felelt meg az ottani lakosság életszükségletének. Egyfelől az iskola, másfelől az élet és a lakosság szükségletei között áthidalhatatlan szakadék tátongott és ez magyarázza meg azt az elég általánossá vált balhiedelmet is, hogy a kultúra impraktikus embereket tenyészt ki, akik környezetükből kíváncskodnak és lelki kíváncsiorlókká válnak.

Ennek a felismerésnek kapcsán álltam elő a népiskolák és polgári iskolák hálózatának kiépítésével, amik olyanfajta műveltséget visznek szét az Alföld széles terein, amely alapműveltségre a létért való gyakorlati küzdelemben szükség van és amelynek hasznossága nyilvánvaló. Ennek a felismerésnek a világában a humanisztikus műveltség válsága korántsem egyértelmű azzal, mintha nehéz lenne az Alföldön műveltséget terjeszteni. Csak odavaló műveltséggel kell jönni és előállni és az azután nyomban gyökeret ver. A népiskola, amelynek nyomában járt a gramofon, a rádió, a vetítógép és népkönyvtár, erősen élesztően hatott és ahol korábban sokszor stagnáltak a műveltség vizei, ott pezseg minden. Hogyha pedig egyszer a művelődés tavasza rügyezik és miként a fában erőteljesen megindulnak a működési életnedvek, akkor azután a növekedés egyszerre rohamossá válik. Ez a kulturális fejlődés belső törvénye.

Széchenyit a negyvenes években azzal vádolták, hogy csak a Dunát pártolja, a szegény Tisza iránt ellenben a legkisebb szimpátiával sem viseltetik. Felháborodással szállt szembe ezzel a gyanúsítással, ráfogással, rágalommal a legnagyobb magyar. A Tisza völgyének mindenekelőtti tekintetbevételeét főképpen azért sürgette, mert — mondotta — nyilvános életének és minden politikai működésének alfája és legmélyebb talpköve soha nem volt egyéb, és soha nem lesz más, mint azon nemzetiség kifejtésének és nemesbítésének minden tehetsége szerinti előmozdítása, amelynek körében világot látnia rendelt a végzés. Hogy lehetett volna tehát, mikor a közlekedési és közmunkaügyek élére állították, új hatáskörében bármily előbbi gondolata, mint a Tisza-völgy, melyben legtöbb és legeredetibb magyar lakik.

Igy írt Széchenyi abban a gyönyörű kis brosjében, amelynek azt a címet adta: *Eszmetöredékek, különösen a Tisza-völgy rendezését illetően*. Hát igen, Széchenyi egyik legnagyobb eszmetöredéke az, hogy az Alföld fejlesztése, ahol a legtöbb és legeredetibb magyar lakik, egyik legnagyobb magyar feladat. Ebben a beállásban nyeri meg szerves jelentőségét a nagyszegedi és nagydebreceni gondolat is.